

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.4>

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Губанова І.В.,

аспірант,

*завідувачка сектору судових економічних досліджень
лабораторії судових економічних, товарознавчих досліджень
та досліджень об'єктів інтелектуальної власності*

Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України

ORCID: 0000-0002-7981-0545

e-mail: irinarybalchenko1999@gmail.com

Губанова І.В. Організаційні заходи для забезпечення ефективного вирішення проблемних завдань при проведенні судової економічної експертизи фінансово-господарської діяльності підприємств.

Вказується, фінансово-господарська галузь України стикається з високим рівнем злочинності, що створює серйозні виклики для національної економіки. Для ефективної протидії таким правопорушенням критично важливим інструментом виступає судова економічна експертиза. Сьогодні актуалізується питання не тільки про підвищення якості самих експертних досліджень, але й про налагодження більш результативної комунікації між суб'єктами, залученими до експертного процесу.

У статті досліджено актуальність та роль судової економічної експертизи в контексті зростання злочинності у фінансово-господарській сфері України, що супроводжує загальний нестабільний економічний стан держави. Проаналізовано динаміку попиту на проведення таких експертиз. У роботі акцентовано увагу на необхідності підвищення якості підготовки до призначення експертизи, зокрема через чітке формулювання експертного завдання, попереднє консультування з експертами та повне забезпечення матеріалами для аналізу.

Автори аргументують важливість вдосконалення комунікації між усіма учасниками експертного процесу – від слідчих та суддів до експертів та представників громадськості. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на покращення інституційної та міжособистісної взаємодії, серед яких – створення єдиної інформаційної платформи, уніфікація термінології, формування професійної культури комунікації, а також реалізація механізмів зворотного зв'язку. Задля підвищення ефективності співпраці введено індексну модель оцінювання взаємодії, що передбачає визначення коефіцієнтів за трьома ключовими рівнями: інтеграційним, комунікативним та інституційним.

Запропоновані підходи мають практичне значення для оптимізації роботи судово-експертних установ, підвищення об'єктивності висновків та зміцнення довіри громадськості до експертної діяльності. Стаття орієнтована на фахівців у сфері права, економіки, судової експертизи та державного управління, а також представників громадянського суспільства, які зацікавлені у розвитку прозорих і ефективних механізмів правосуддя.

Ключові слова: судова економічна експертиза, злочини, діяльність, організаційні заходи, комунікація, взаємодія.

Gubanova I.V. Organizational measures to ensure effective resolution of problematic tasks when conducting a forensic economic examination of the financial and economic activities of enterprises.

It is indicated that the financial and economic sector of Ukraine faces a high level of crime, which creates serious challenges for the national economy. Forensic economic examination is a critically important tool for effective counteraction to such offenses. Today, the issue of not only improving the quality of expert studies themselves, but also establishing more effective communication between entities involved in the expert process is becoming more relevant.

The article examines the relevance and role of forensic economic examination in the context of the growth of crime in the financial and economic sphere of Ukraine, which accompanies the general unstable economic state of the state. The dynamics of demand for such examinations are analyzed. The work focuses on the need to improve the quality of preparation for the appointment of an examination, in particular through a clear formulation of the expert task, preliminary consultation with experts and full provision of materials for analysis.

The authors argue the importance of improving communication between all participants in the expert process – from investigators and judges to experts and representatives of the public. A set of measures aimed at improving institutional and interpersonal interaction is proposed, including the creation of a single information platform, unification of terminology, the formation of a professional culture of communication, as well as the implementation of feedback mechanisms. In order to increase the effectiveness of cooperation, an index model for evaluating interaction has been introduced, which involves determining coefficients at three key levels: integration, communication and institutional.

The proposed approaches are of practical importance for optimizing the work of forensic institutions, increasing the objectivity of conclusions and strengthening public trust in expert activities. The article is aimed at specialists in the field of law, economics, forensics and public administration, as well as representatives of civil society who are interested in the development of transparent and effective justice mechanisms.

Key words: forensic economic examination, crimes, activities, organizational measures, communication, interaction.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України супроводжується високим рівнем злочинності у фінансово-господарській сфері. Виявлення та запобігання таким правопорушенням потребує ефективних механізмів експертного супроводу, одним із яких є судова економічна експертиза. Постає необхідність не лише у вдосконаленні проведення експертиз, а й у покращенні взаємодії між усіма учасниками експертного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності судово-економічної експертизи досліджувалися І.В. Пашинською, О.Ю. Слинко, А.В. Чорним та іншими фахівцями. У працях зазначається важливість удосконалення експертного процесу як одного з інструментів протидії економічним злочинам. Проте залишається недостатньо дослідженою тема інституційної та комунікативної взаємодії між суб'єктами цього процесу, що актуалізує потребу в подальших дослідженнях.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності вдосконалення комунікативної та інституційної взаємодії між суб'єктами судової економічної експертизи з метою підвищення її ефективності як інструменту протидії правопорушенням у фінансово-господарській сфері.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано системний аналіз, порівняльно-правовий метод, методи узагальнення, моделювання, графічного представлення інформації, а також соціологічний метод для визначення ефективності взаємодії суб'єктів експертного процесу. Розроблено індексну модель для оцінювання ефективності співпраці.

Викладення основного матеріалу. Розглядаючи сучасний стан економіки України вчені визначають його як досить складний і нестабільний, що посилюється досить високим показником злочинності в економічній сфері пов'язаним із порушеннями у фінансово-господарській діяльності підприємств. Нинішній стан криміногенної ситуації в державі, як зазначає І.В. Пашинська, свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію дії чинників, що зумовлюють організовану злочинність у сфері господарської діяльності. Тому підвищення ефективності боротьби з нею є одним із найважливіших завдань, що впливає з оцінки сучасної кримінальної ситуації в країні [1, с. 38].

Така економічна ситуація в Україні зумовлює нагальну потребу у проведенні економічної експертизи, яка є важливим інструментом у виявленні порушень, запобіганні економічним злочинам і підвищенні ефективності боротьби з організованою злочинністю в господарській діяльності.

Економічну експертизу можна провести в державних науково-дослідних установах судових експертиз, а також у приватних експертів, що мають відповідне свідоцтво. Вибір установи залежить від характеру справи, її складності та вимог до об'єктивності дослідження.

До державних спеціалізованих установ належать:

- науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;
- науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;
- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [2].

До суб'єктів, які мають право призначати експертизу відносять:

- суд (суддя) під час розгляду справи;
- слідчий або прокурор під час досудового розслідування;
- сторони по справі та адвокати.

На прикладі даних Національного наукового центру судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса, проілюструємо показники кількості проведених судових економічних експертиз та експертних досліджень з 2018 по 2024 роки на замовлення судів, правоохоронних органів та інших замовників відповідними діаграмами (рис. 1).

Рис. 1.1 Кількісні показники завершених у період 2018-2024 років судових економічних експертиз залежно від замовника

Наведений графік наочно свідчить про значний попит на проведення судових економічних експертиз, особливо зі сторони правоохоронних органів. Це свідчить про актуальність такого виду досліджень у контексті виявлення та попередження правопорушень у фінансово-господарській сфері.

У зв'язку з цим особливо важливо забезпечити належну якість підготовки до призначення експертизи. Це передбачає чітке визначення предмету дослідження, формулювання релевантних запитань, що відповідають правовій природі справи, а також забезпечення експерта усіма необхідними матеріалами. На етапі формування експертного завдання важливе значення має попереднє консультування особи або органу, що бажає призначити експертизу [3, с. 483], з експертами, яке дозволяє замовнику уникнути формальних і змістовних помилок, що можуть вплинути на повноту або достовірність висновку експерта-економіста. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності експертного дослідження та зміцненню довіри до результатів судово-економічної експертизи.

Переконані, що налагодження та реалізація комунікативної спроможності для ефективного вирішення проблемних завдань у сфері судової економічної експертизи фінансово-господарської діяльності підприємств, потребує реалізації низки заходів, серед яких:

- 1) створення єдиної інформаційної платформи для обміну даними між експертами, слідчими та суддями, що дозволить зменшити кількість непорозумінь і затримок;
- 2) регулярне проведення спільних нарад і круглих столів для обговорення зазначених проблемних питань та обміну досвідом і розробки спільних рішень;
- 3) уніфікація стилю мовлення, термінології та форматів документів для полегшення взаєморозуміння;
- 4) своєчасне інформування суб'єктів такої комунікації про зміни законодавства в даній сфері через внутрішні бюлетені або електронні листи;
- 5) вдосконалення системи електронного документообігу для збільшення ефективності автоматизації процесів та підвищення оперативності обміну інформацією;
- 6) сприяння формуванню єдиної професійної культури взаємодії шляхом проведення міжвідомчих навчань і тренінгів за даною тематикою;
- 7) налагодження регулярного зворотного зв'язку для покращення діалогу між учасниками, виявлення слабких місць та усунення недоліків шляхом запровадження механізму оцінювання якості комунікації;
- 8) розробка методичних рекомендацій, видання наукових посібників і розробка методичних рекомендацій щодо міжсуб'єктної взаємодії, що допоможуть новим працівникам краще орієнтуватися у проблемних питаннях судової економічної експертизи фінансово-господарської діяльності підприємств;
- 9) формування онлайн- та офлайн-об'єднань для постійного професійного спілкування та обміну досвідом з проблемних питань що виникають під час призначення та проведення судових економічних експертиз фінансово-господарської діяльності підприємств та для стимулювання взаємної поваги та конструктивності у спілкуванні між сторонами;
- 10) інтеграція національних і міжнародних баз даних для обміну доказовою інформацією з єдиним доступом до необхідної інформації всіх залучених сторін;
- 11) публікація успішних кейсів співпраці для мотивації та навчання на прикладі реальних ефективних механізмів спільного вирішення проблем.

Наголосимо, що наведений вище перелік не є вичерпним, оскільки такі й інші заходи допоможуть суттєво підвищити ефективність комунікації між усіма учасниками судово-експертної діяльності, що, в свою чергу, сприятиме забезпеченню ефективної протидії економічній злочинності під час проведення судових економічних експертиз з питань фінансово-господарської діяльності підприємств і підвищенню якості висновків експерта та своєчасності їх надання.

Слід також зазначити, що інституційна взаємодія передбачає не лише комунікацію між органами досудового розслідування, судом, експертними установами та експертами, але й активну участь інститутів громадянського суспільства. Орієнтація на діалог із суспільством, відкритість і прозорість, а також формування довіри громадян до органів державної влади є ключовими характеристиками ефективного управління в державі. Взаємодія з громадськістю виступає важливою частиною діяльності державних інституцій, адже вона:

- забезпечує механізм отримання зворотного зв'язку між учасниками процесу;
- дозволяє враховувати громадську думку щодо реалізації державної політики в тій чи іншій галузі господарювання;
- гарантує відкритість у функціонуванні органів влади в умовах сьогодення.

Вважаємо, що забезпечення інституційної взаємодії з громадськістю – це важливий крок до демократизації та зміцнення довіри до системи експертного правосуддя. Виходячи із наведеного вище, пропонуємо визначити такі рівні співпраці:

- 1) рівень інтеграційної взаємодії, який включає партнерство;
- 2) рівень комунікативної спроможності, що виявляється в інформуванні, консультуванні та діалозі;
- 3) рівень інституційної взаємодії, який включає взаємодію з громадськістю.

Сучасне розуміння доцільності використання таких форм співпраці приходить із усвідомленням їх соціально-економічної доцільності, яка проявляється в покращенні ефективності й результативності спільної діяльності її учасників. Водночас переконані, що наведені форми співпраці можуть застосовуватися й на кількох рівнях їх взаємодії одночасно. Як приклад можна навести організацію та проведення низки заходів серед яких не останнє місце посідають такі, як:

- проведення круглих столів з питань судово-експертної діяльності – може використовуватись як інформування учасників із напрямів вирішення проблемних питань; водночас під час такого

інформування інші суб'єкти, у ході дискусії, можуть отримати певного роду консультації з питань поліпшення своєї діяльності; відкривається додаткова можливість діалогу із громадськістю;

– підписання двосторонніх угод між державними та зарубіжними судово-експертними установами дає можливість не лише мати тісні партнерські зв'язки, але й інтегрувати зарубіжний досвід у вітчизняну експертну практику тощо.

Одним із кроків на шляху до покращення співпраці між усіма суб'єктами на кожному з рівнів взаємодії може стати оцінка ефективності заходів на кожному з рівнів такої співпраці, для чого доцільно розробити індексну модель, яка б будувалася на оцінюванні кожного рівня за певними коефіцієнтами (К). Переконані, що загальна інтегральна формула може мати такий вигляд:

$$IEB = (K_i * W_i) + (K_k * W_k) + (K_n * W_n), (1)$$

де:

IEB – загальний індекс ефективності взаємодії;

K_i – коефіцієнт інтеграційної взаємодії;

K_k – коефіцієнт комунікативної спроможності;

K_n – коефіцієнт інституційної взаємодії;

W – ваговий коефіцієнт кожного рівня (розподіляється залежно від пріоритету, наприклад, по 0,33 або з акцентом на актуальність).

Розглянемо кожний із наведених коефіцієнтів окремо.

$$K_i = (P + E + T) / 3, (2)$$

де:

P – кількість підписаних партнерських угод з іншими установами (бальна шкала: 0...5);

E – кількість впроваджених іноземних практик чи спільних проєктів (бальна шкала: 0...5);

T – участь у міжнародних конференціях, проєктах, обмінах (бальна шкала: 0...5).

$$K_k = (I + C + D) / 3, (3)$$

де:

I – рівень інформування (кількість публікацій, брифінгів, звітів – бальна шкала: 0...5);

C – кількість проведених консультацій, тренінгів, методичних сесій бальна шкала: 0...5);

D – наявність ефективного зворотного зв'язку, відкритого діалогу (опитування, круглі столи – бальна шкала: 0...5).

$$K_n = (G + A + R) / 3, (4)$$

де:

G – участь громадських організацій у обговоренні проблемних питань експертного забезпечення на секціях (бальна шкала: 0...5);

A – відкритість до взаємодії (участь у обговоренні проблемних питань експертного забезпечення на профільних конференціях тощо – бальна шкала: 0...5);

R – кількість запроваджених рекомендацій від громадськості (бальна шкала: 0...5).

Під час розгляду результатів оцінювання ефективності заходів на різних рівнях слід враховувати, що інтерпретація балів може бути наступною:

- 0...1,5 – низький рівень ефективності;
- 1,6...3,0 – середній рівень ефективності;
- 3,1...4,5 – високий рівень ефективності;
- 4,6...5,0 – максимально ефективна взаємодія (співпраця).

Наведений підхід дозволяє об'єктивно аналізувати динаміку комунікаційної взаємодії, впроваджувати коригуючі заходи та приймати ефективні стратегічні рішення для вирішення поставленої мети. Водночас варто звернути увагу, що розробка специфічних коефіцієнтів та формул для оцінювання ефективності комунікативних взаємодій буде вимагати адаптації до конкретного контексту та потреб за певних часових обставин, тому рекомендується використовувати наведену індексну модель як основу для подальшої розробки та адаптації відповідних методик.

Висновки. Судова економічна експертиза відіграє ключову роль у боротьбі з економічними злочинами. Її ефективність значною мірою залежить від налагодженої міжсекторальної взаємодії та професійного комунікаційного середовища. Запропоновані заходи та індексна модель можуть слугувати основою для вдосконалення механізмів взаємодії та забезпечення якісного експертного супроводу. Подальші дослідження доцільно зосередити на розробці галузевих індикаторів для адаптації моделі до конкретних правових і соціальних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пашинська І.В. Теоретико-методологічні основи розслідування організованої злочинності у сфері господарської діяльності: дис. ... д-ра філософії: спеціальність 081 Право. Харків, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2023. 296 с.
2. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 р. № 4038–ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
3. Козуб С.О. Застосування методу моделювання при дослідженні альтернативних варіантів господарських операцій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Право, 2008. Вип. 8. С. 483–489.